

Nahl Sûresinin 125. Âyeti Perspektifinde Din Dilinin Yeniden İnşâ Edilmesinin Gerekliği Üzerine Bir Analiz*

An Analysis on the Requirement of Reconstruction of Religious Language in the Context of 125th Version of Nahl

Arslan KARAOĞLAN^a

^a Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
e-Posta: akaraoglan@ohu.edu.tr , <http://orcid.org/0000-0003-0411-3750>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi:	26.04.2020
Kabul Tarihi:	27.06.2020
Yayın Tarihi:	29.06.2020

Özet

Dil, insanlar için ortak bir iletişim aracıdır. Bireyler dil aracılığı ile anladığı ve algıladığı şeyleri anlatır ve onunla kimlik kazanır. Bu çerçevede muhatap kitleye dinin öğretilerini iletmek, onlara dini bilgileri anlamadıkları bir dil ile ve yönemsiz olarak aktarmak değildir. Üzülerek belirtmelidir ki bugün yaşanan çağda din, olması gereken vasat ölçekte bir dille anlatılmamaktadır. Belki de din diye dinin şekilselliği hedef kitleye sunulmaktadır. Böyle bir tutum, birey ve toplumlarda istenen dönüşümün ve değişimin sağlanmasına katkı sağlamamaktadır. Bu bağlamda hali hazırdaki kullanılan din dilinin gözden geçirilmesine ve yeniden kurgulanmasına gereksinim vardır. Kur'an'ın din dili Allah merkezlidir. Bu durum göz ardı edilirse Allah'a iman, ahlakî işlevselliğini gerçekleştirememektedir. İslam'ı tebliğ ve davette Kur'an odaklı bir din dilini kullanmak, dinin hedef kitleye sağlıklı, doğru ve etkili bir biçimde iletilmesinde önemli bir dönüm noktası olacaktır. Bundan dolayı dinin sabiteleri ve değişkenleri üzerine inşa edilecek olan din dili özlenen bu durumu ortaya çıkarabilir. Dinin sabitelerinin değişmeyeceğini, dinin değişkenleri noktasında farklı yorumların yapılabileceğini, farklı düşünmenin düşmanlığı ortaya çıkarmayacağını ortaya koyan faydalı ve güzel bir din dili kullanılmalıdır. İnsanlığın ve ümmetin kurtuluşu açısından din dilinin mutlaka içinin iyi ve erdemli değerlerle doldurulması gerekir. Sağlam temeller üzerine inşa edilen din dili, toplumu bir araya getiren temel kurucu değerlerin aşınmasına sebep olmaz. Tam aksine o, dinin temel ilkelerini belli bir yöntemle hedef kitleye aktarmada büyük bir görev icra eder.

Din dilinin içeriğini, söylem itibarıyla zaman ve şartlara göre İslâm'ı, muhataplarına anlatma yeterliliğine sahip üslup ve seviye doldurmaktadır. Yoksa din dili ile salt, Yahudilerin kullandığı İbranice, Hıristiyanların kullandığı Ârâmice, Müslümanların din dili olarak kullandığı Arapça gibi bir lisan anlaşılmalıdır. Bir başka ifadeyle din dili ile dinin, Müslümanlara kazandırdığı temel bakış açısını, tutumunu ve davranışlarını muhatap kitleye doğru ve yerinde ulaştırması için kullanılan üslup kastedilmektedir. Buna göre din dili; dinin muhatap kitleye tebliğ edilmesi "rasyonel, mantıklı tutarlılık içerisinde ve ikna edici bir dil ile nasıl sağlanır" sorusuna verilen cevaptır. Demek oluyor ki, din dilinden kastedilen şey davet dilidir. Din dilinin yeniden inşasının ya da yenilenmesinin gerekliliği ile dinin yenilenmesi veya değiştirilmesinin gerekliliği kesinlikle anlaşılmalıdır. Bundan anlaşılacak olan, dinin nâzil olduğu hal üzere temel dinamiklerini koruyup, onun sabite ve değişkenlerini bütün insanlığa en iyi şekilde sunmaktır. İslam dünyasında ortaya çıkan ve beslendikleri kaynakları zayıf olan kötü akımlar ve yönelişler, dinî söylemin/din dilinin yeniden inşasının ve gözden geçirilmesinin gerekliliğini

* Bu çalışma, İKSAD'IN 3-5 Ocak 2020 tarihleri arasında Adana'da düzenlediği Uluslararası 5 Ocak Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi'nde "Nahl Sûresinin 125. Âyeti Perspektifinde Din Dilinin Yeniden İnşâ Edilmesinin Gerekliği Üzerine Bir Analiz" adlı başlıkla sunulmuş olup bir kez daha değerlendirmeye tabi tutularak makale formatına getirilmiştir.

hızlandırmıştır. Buna göre günümüz insanının zihin ve gönül dünyasında beliren sorulara ve ortaya çıkan sorunlara cevap verebilecek nitelikte bir din dilinin oluşumunu şekillendirmek önemlidir.

Bu makalede Nahl Sûresi'nin 125. âyeti çerçevesinde dine davette oluşturulan din dilinin içeriğinde yer alması gereken hikmet, güzel öğüt ve en güzel mücadele ögesine dikkat çekilmiş, Kur'an-ı Hakim'de yer alan tartışma örneklerine temas edilmiş, dine davet kapsamında tartışma kültürünün parametrelerine vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, İrşad, Mücadele, Diyalektik, Din Dili.

Giriş

Ontolojik olarak insanın en bariz özelliğini kavram/kavramlar üreten bir yapı oluşturmaktadır. Bu kapsamda insanoğlu kurduğu kavramları hem cinsine ulaştıran ve dünyasını bu kavramlara göre inşa eden¹ kısacası dilde parlayan asil bir varlıktır.² Dolayısıyla dil, düşüncenin bir vasıtası konumundadır. Lakin dilin kendisi de tefekkürün içinde bir oluşumu ve başkalaşım geçirir. Böylelikle dil ve düşünce birbirini tamamlayan bir sürecin parçaları oluverirler.³ Dil sayesinde kavramlar varlıklarını devam ettirdikleri gibi zihnin hiçbir objesi de dilden bağımsız değildir. Çünkü dışa aksedecek bir şeyin bilinç düzeyinde varlık kazanması kavram yoluyla ortaya çıkar.⁴

Kur'an insana var oluş gayesini gündeme getirir, onun yeryüzündeki duruşunu belirler ve böylelikle ilahi gerçeklerle yüzleşmesine fırsat verir. Böyle özellikli bir kitap salt kendisiyle ibadet edilen ve bazı ceza ve ödülleri anlatan bir kitap düzleminde görüldüğünde, O'nun insan için belirlediği eşsiz anlam dünyası yeterli derecede anlaşılabilir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in insanla kurduğu bağlantı, genel olarak fertlerin merkezde konuşlandığı, sıcak ve aktif bir diyalog sürecine dayanmaktadır. Bir başka ifadeyle Kur'an-ı Kerim, insanoğlunu sırf bilgilendirerek onu anlamsız kılan bir varlık haline dönüştürmemiş⁵ bunun tam tersine doğruya ulaştıracak ilahî hakikatlerini ona çeşitli üslup metoduyla sunmuştur.⁶ Dolayısıyla Kur'an, verilen evet veya olumsuz her cevabı gündeme getirerek gerçekleri bir kez daha gün yüzüne çıkarır.⁷ Verilen olumsuz cevabın olumluya dönüşmesinin temel ilkelerini ortaya koyarak muhatabı ikna yoluna yönlendirir.⁸ İşte bundan olsa gerekki, irşad sorumluluğunun bilincinde olan müminlerin inşa ettiği din dilini, sadece hikmet ve güzel öğüt doldurmamış bunun yanında mücadelenin en güzel şekli kaplamıştır.⁹ Böylece müminin en büyük hedefinin erdemli bireyi ve toplumu oluşturmak olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰

Batı dünyasında din ve şiddet örgüsü üzerinden İslam'a ve Müslümanlara yapılan hücumlar ve saldırılar müsellemdir. Ancak burada dönüm noktası, bütün bu geçen olumsuz algıyı olumlu algıya dönüştürmek dinin nasıl ne gaye ile anlatılması gerektiği meselesidir. Bu

¹ Betül Çotuk Söken, *Kavramlara Felsefe ile Bakmak* (İstanbul: İnsancıl Yayınları 1998), 12-13.

² Taylan Altuğ, *Dile Gelen Felsefe* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001), 8.

³ Bedia Akarsu, *Dil-Kültür Bağlantısı* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1998), 41.

⁴ Taylan Altuğ, *Dile Gelen Felsefe*, 75.

⁵ el-Kıyâme, 75/36.

⁶ el-Yunus, 10/25.

⁷ Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed İbn Acibe, *el-Bahru'l-Medid*, çev. Dilaver Selvi (İstanbul: Semerkant Yayınları, 2012), 5/160-163.

⁸ Abdulkerim Zeydan, *İslam Davetinin Esasları*, çev. Veli Ulutürk-Mehmet Karabulut (İstanbul: Risale Yayınları 1988), 8.

⁹ en-Nahl, 16/125.

¹⁰ Ebu'l-Berakât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Nesefî, *Medarikü't-tenzil ve Hakaikü't-te'vil* (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîye,1998), 1/240-242.

çerçevede Asr Süresinde müminlerin kendi aralarında hakkın ve sabrın tavsiye edici olmalarına vurgu yapılmaktadır. Aynı şekilde Âl-i İmrân 3/159. âyetinde Hz. Peygamber'in (sav) etrafındakilere nezaket sahibi ve şefkatli olduğu, sert mizaçlı ve katı yürekli olmadığı anlatılır. Buna ek olarak müminlerin iyiliği emretmek kötülükten sakındırmak sorumluluğunu taşımaları gerektiğine dikkat çekilmiştir. Lakin günümüze geldiğimizde dinin anlatılmasında benimsenen teblig diline baktığımızda yukarıda zikredilen hassasiyetlerin dikkate alınmadığı görülmektedir.¹¹ İşte bu makalede din dilinin inşasında eksik ve boş kalan yerler tespit edilecek ve eksik ve boş olan yerleri ne ile doldurulacağına dair sorulara cevap aranacaktır.

1.Din Dilinin İnşasında Etkili Olan Unsurların Çerçevesi

Dil, kişiler arası iletişimi sağlama önemi her ortamda ve zamanda hep koruya gelmiştir. Duygu ve düşünceleri ifade etmede ve onları şekillendirmedeki fonksiyonunu göz önüne getirdiğimizde onun sosyal bir olgu olarak bir taraftan insanı anlattığı bir taraftan da insana anlattığı görülecektir.¹² İnsanoğlu sürekli bu çerçevede kalacağına göre ilahi iletiyi anlama, yorumlama ve dile getirmede de aynı hiyerarşinin izlendiği görülmektedir. Buna göre din dili, inanç sahibi bireylerin din anlayışlarını idare eden, dini tutum ve davranışlarını dile getiren bir yapı olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısı ile din dili nasıl şekillendiriliyor ve sembolleri hangi bağlamda kullanılıyorsa o yönde ve o tarza inanılıyor ve dini tasavvurlar inşa ediliyor demektir. Ayrıca din dili, mebdde ile mead arasında var oluş gayesinin alanını çizer ve insanı bu kapsam içerisinde havf ve reca düzleminde tutar. İnsanın tutum ve davranışlarını iman, ihlas, takva af gibi dinî değerlerler şekillendirir.¹³

Din dili söylemi, en kapsamlı anlamına göre bütün teolojik konuşmaları içine almakla birlikte, daha dar anlamı ile kutsal metinlerin dilini ifade eden bir kavramdır. Din dilinin merkezinde yer alan Tanrı hakkındaki konuşmalar iki türdür. Tanrı, her şeyi en iyi bilen, mutlak kudret sahibi şeklinde olumlu ifadelerle, anlatılmış ya da hiçbir şeye benzemez, zaman ve mekanla sınırlandırılmaz şeklinde nitelendirilmektedir.¹⁴ Bu bağlamda 20. asırda dilbilim alanındaki tartışmaların sahası giderek genişletilmiş bu alana din dilinin içeriği de dahil edilmiştir. Bu eklenme hususu daha çok din dilinin özü, içeriği ve bu dilde kullanılan söylem ve ifadelerin oturduğu mantıksal yapıların incelenmesi ile alakalı olmuştur.¹⁵

Günümüzde gerek duyguların gerekse dinî tutum ve davranışların dile getirilmesinde öfke ve nefret dilinin çoğaldığını, bunun için sevgi dilinin öncelenmesi gerektiği hususu bir ke daha önemini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede sevgi dili birleştirir ve kucaklarken nefret dili ise ötekileştirir. Bir de dini söylemin siyasi düzlemde rastgelen kullanıldığı göz önüne getirilirse siyasal farklılıkların din eksenli bir kutuplaşmaya doğru kaymasını engellemek zorlaşmaktadır. Bunun sonucunda da her iki taraf nefreti biriktirmiş ve nefret dilini

¹¹ <https://www.karar.com/yazarlar/mustafa-ozturk/din-anlatmak-mi-yoksa-8744>.

¹² N. Macit, *Dünya Dil Sistemi ve Dini Söylem* (Ankara: Sarkaç Yayınları, 2010), 17.

¹³ Suat Cebeci, "Din Dilinin Mahiyeti ve Kavramsal Uzlaşısı Sorunu", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5/2 (2004):7-21.

¹⁴ Latif Tokat, "Dinin Sembolik Dili", *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 1/6, (2009):75-98

¹⁵ Turan Koç, *Din Dili*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1998), 9.

kullanmaya başlamışlardır.¹⁶

Kutuplaştırıcı üslubun diğer bir nedeni de bireylerin mutlak gerçeğin tek adresinin kendisi olduğunu iddia etmesidir. Her dini yönelişin kendisini mutlak gerçek görmesi diğerlerini anlamamaya, yok saymaya ve hatta tekfir etmeye kadar götürmektedir. Bu ötekileştirmenin ve ayrışmanın toplumdaki her kesime aksetmemesi söz konusu değildir. Bu tür eylem ve söylem tutarsızlıkları muhatap kitlenin dikkatini çekmektedir. Dolayısıyla din dili, dil ve üslup yeterliğinin olup olmamasını kapsayan bir tamlamadır.¹⁷ Bir başka deyişle din dili aktivitesi, çeşitli bakış açılarına göre kavranan belli bir yaşam ve düşünce tarzına dayalı tutum ve gerçeği belli bir dilde ve belli ilkeler bağlamında ifade edilmesi demektir.¹⁸ Herhalde din dilinden neyi anlamak gerektiğini en güzel şu söz açıklar: “Söz ola kese savaşı; Söz ola kestire başı.” Bu çerçevede din dilinin alanı dinin temel öğretilerinin nasıl anlatılması gerektiğini ve içeriğini ne ile doldurulmasına dair verileri kapsamaktadır.¹⁹

Her konu, kendine özgü bir kavram dünyası/dili üzerine dayanmaktadır. Bu bağlamda din de benzer şekilde kendine has bir dil üzerine inşa edilmiştir. Kur’ân’ın dili de din dilidir. Kur’ân’da zikri geçen tezekkür, tefekkür, tedebbür, müjdeleme, uyarı, öğüt, ibret ve temsil gibi kelimeler öğüt almanın araç kavramları olup anlam itibarıyla birbiri ile yakından ilgilidir. Kur’ân’da geçen bu kelimelerin hepsi davette²⁰ öğüdün önemine, katı kalpli olmamaya, nefretin ve kinin yer almamasına dikkat çekmektedir.²¹ Buna göre dine çağrıda da dinin sabite ve değişkenlerini göz önünde bulundurarak Kur’ân odaklı bir din dili birlikteliğini oluşturmak önemlidir.

Şunu belirtmekte yarar vardır. Kur’ân’da, dinin insanlara iletilmesi, anlatılması ve öğretilmesinde araç olan dilin yöntemini tebliğ, davet ve tartışma kavramları gibi üç temel kavram oluşturmaktadır²² Burada dinin iyi ve doğru anlatılmasında yöntemsel açıdan bir vizyonun belirlendiğini söylemek mümkündür.²³ Buna göre dinin temel ilkelerinin muhatap kitleye ulaştırılmasında da din dilinin önemli bir yere sahip olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Dolayısıyla din dilinin içeriğinin ne ile inşa edileceğine ilişkin birtakım verileri Kur’ân ortaya koymuştur.

1.1. Din Dilinin İnşasında Hikmet Dilinin Rolü

Konu hakkında “*Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır...*”²⁴ gelen âyette geçen hikmet kelimesinin kavramsal çerçevesi hakkında şunları söylemek mümkündür. Klasik

¹⁶ Şükrü Keyifli, “Cami Merkezli Hizmetlerde Din Dili”, *Cunda Toplantıları I Din Dili Çalıştayı* (05-06 Mayıs 2018), (2018): 35-53.

¹⁷ Şükrü Keyifli, “Cami Merkezli Hizmetlerde Din Dili”, 35-53.

¹⁸ Turan Koç, *Din Dili*, 9.

¹⁹ Levent Uçkan, “Dini Eğitimde Etkili İletişim: Caminin “Câmi” Olabilmesi ve Din Dili”, V. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Bildirileri (9-10-11 Mayıs 2014-Mardin): Toplumsal Barışa Katkısı Açısından Cami ve Din Görevlileri, (2015): 372-386.

²⁰ Davet görevi yerine getirilirken kullanılacak üslup ve vasıtaların içeriği hakkında bkz. Seyyid Muhammed Nuh, İsam'a Davetin Öncelikleri çev.: M. Kasadar, (İstanbul: Ravza Yayınları, 2010), 36.

²¹ Mekki b. Ebi Talib, *el-Hidaye ilâ bulugi'n-nihaye fi ilmi Meâni'l-Kur'an ve Tefsirihi* (yy.: Mecmuatü Buhus'ül-kitabi ve's-sünne, 2008), 6/4115.

²² Ahmet Lütfi Kazancı, “Hz. Muhammed’in Tebliğinin Kalıcı Olması”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/2, (1987):134; Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Meâlimü't-Tenzil fi Tefsiri'l-Kuran* (yy.: Darü Tayyibe, 1997) 5/52.

²³ Mustafa Çağrı, “Emir bi'l-Ma'rûf Nehiy ani'l-Münker”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: DİB. Yayınları, 1995), 11/138-139; Ahmet Önkal, *Rasulullah'ın İslam'a Da'vet Metodu* (Konya: Esra Yayıncılık, 1994), 21-24.

²⁴ en-Nahl, 16/125.

sözlüklerde çoğulu حکم olan hikmet kelimesi, “yargılamak” anlamındaki حکم/hüküm masdarından türemiş bir isimdir. Ayrıca “engel olmak, bir yerde tutmak, gemlemek ve sağlam temelli olmak” anlamlarına gelen gelen ihkâm masdarı ile de anlam bağlantısı kurulmuştur. İbn Düreyd’e göre “الْكَلِمَةُ مِنَ الْحِكْمَةِ” deyimini, insanı hayra yönlendiren, kötü ve şerden alıkoyan anlamındadır. Böyle erdemliliği ifade eden özlü sözlere hikmetin yanı sıra hüküm ismi de verilmiştir.²⁵ Diğer taraftan hüküm ve hikmet sözcükleri fıkıh (anlamak) ve ilim (bilmek) kelimelerinin yerine kullanılan eş anlamlı bir kelimedir. Örneğin, “Ona-Hz. Yahyâ’ya- çocuk iken hüküm verdik.”²⁶ âyetinde zikredilen hüküm sözcüğü “bilme ve anlama” manasına gelen hikmet kelimesi ile aynı anlamı paylaşır. Ayrıca bu iki kelime ilim ve fıkıh kavramı ile kullanıldığında yargıda bulunmak (kazâ) anlamına gelmektedir.²⁷

Bunun yanında hikmet kelimesi, objelerin künhüne vakıf olmak anlamına da gelmektedir. Nitekim Cürçânî (ö.816/1413), hikmet sözcüğünü “insanın gücü ölçüsünde nesnelere içeriğini ve gerçeğini bilmesidir.” şeklinde tanımlamak suretiyle kelimenin kökündeki farklı anlam içeriklerini uzlaştırmıştır. Ona göre hikmet, ilim-amel uyumu, hakikati, doğruyu içeren, akla uygun ve gereksiz lafızları içermeyen özlü söz anlamına gelmektedir. Ayrıca hikmet kelimesi tamlama şeklinde kullanıldığında bazı anlamlar kazanmaktadır. Sözelimi “ilâhî hikmet” anlamına gelen (el-hikmetü’l-ilâhiyye) dendiğinde insanî kuvvet ve iradenin kanalize edemediği, kontrol altına alamadığı, cisimden soyutlanmış ontolojik gerçekliği olan varlıkların hallerini araştıran bir ilmin adı olup, metafizik disiplini oluşuna dikkat çekmektedir. Cürçânî, hikmet kelimesinin bu anlamlara geldiğini bunların yanında “hikmet ilmi” (ilmü’l-hikme) tamlamasının felsefe anlamına geldiğini ifade etmiştir.²⁸ Burada da görüldüğü gibi var kelime zaman içerisinde anlam genişliğine ve zenginliğine sahip olabilmektedir. Buna göre Felsefe için hikmet denildiği nakledilmektedir. Ancak Kur’ân ve hadislerde böyle bir kullanımın olmadığını, İslam’da hikmetin vahiy, hadisler ve Allah’ın muttakilere bir lütfu olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla bunun bir anlam genişlemesi olduğu, isabetli bir anlam örgüsüne sahip olmadığı görülmektedir. Diğer yönden Zemahşerî (ö.538/1143) bu kelimenin bir başka anlam boyutuna, “Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir. Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar.”²⁹ âyetinde geçen hikmet kelimesinin “ilim ve amel uygunluğu” manasına geldiğini ve hakîm kimsenin söz-edim bütünlüğünü yakalayan alim olduğunu ifade eder.³⁰

Kelimenin kazandığı anlam örgüsüne dikkat çeken Kurtubî (ö. 671/1273), hikmete yüklenen farklı anlamların nihayetinde Kur’ân’a veya hadise vurgu yaptığını belirtmektedir.³¹

²⁵ Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü’l-lüğa* (Beyrut: Dârü İhyai’t-Türasi’l-Arabi,2001), 4/ 68-71.

²⁶ el-Meryem, 19/12.

²⁷ Ebu’l-Huseyn Ahmed İbn Faris, *Mu’cemu’l-mekâyis fi’l-luğa* (yy.: Dârü’l-fikir, 1979), 2/91.

²⁸ Ebü’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid eş-Şerif el-Cürçânî el-Hanefî, *et-Tarifât* (Kahire: Dârü’l-fâdile), 80-82.

²⁹ el-Bakara, 2/269.

³⁰ Ebü’l-Kasım Mahmüd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf an hakaik gavâmidî’t-tenzil* (Beyrut: Dârü’l-kütübi’l-arabi,1407), 1/396.

³¹ Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân* (Beyrut: 1988),

Ona göre “*Onlara kitabı ve hikmeti öğretir*”³² âyetinde zikri geçen hikmet lafzı, “kitabın doğru yorumu ve uygulanması” anlamıyla sünnet kavramına yaklaşmıştır.³³ Ayrıca Bakara Sûresinin 231’deki hikmet kelimesi ise, “kitapta nas olarak bulunmayan şeyler hakkında Rasûlullah’ın dilinden Allah’ın ne demek istediğini açıklayan sünnet” anlamına gelmektedir.³⁴ Buna karşılık İbn Kesir (ö.774/1373) de hikmetin sadece peygamberlere verilmediğini iddia etmektedir. Müfessire göre hikmet, beşere verilen en büyük bir tecelli olan nübüvvet kavramından daha etraflı olup, peygamber olmayanlara da verilmektedir.³⁵

Gelinen bu noktada hikmet kelimesinin ilim ve akılla da ilgili olduğu söylenmiştir. Nitekim İsfahânî (ö. 502/1108) hikmeti “ilim ve akılla gerçeği bulma” olarak tarif etmiştir. Ona göre hikmet Allaha nispet edildiğinde “eşyayı bilmek ve onu sapasağlam ve mükemmel bir şekilde yaratmak”, insan için kullanıldığında “var olan şeyleri bilip iyilikler yapmak” anlamına gelir. Dolayısıyla hüküm sözcüğü hikmet kelimesinden daha şümüllüdür.³⁶ Geniş anlam içeriğine sahip olan hikmet kelimesi bulunduğu yer ve şartlara göre çeşitli anlamlar içermekle birlikte mastar olduğunda şerrin alıkonulması ve hayrın kazanılması anlamlarına gelmektedir.³⁷

Son devir müfessirlerinden Hamdi Yazır (ö.1942) hikmet kelimesine yüklenen farklı anlamlara temas etmiş ve bunlarla ilgili etraflı izahlar ve analizler yapmıştır. Bu farklı görüşleri özetleme ve uzlaştırma amacına matuf olarak Elmalılı şunları kaydeder: Hikmet, yararlı davranışa götüren bilgi; bilgi odaklı salih davranış, sağlam ilim ve amel, söz ve fiilde isabetli karar. Bir işi düşünüp taşınmadan değil, ayrıntılı tefekkür ederek ve neden olan bütün problemleri ortadan kaldırmayı hedeflemektir ki, İslam’ın yoluna girmek ve hakikatin ortaya çıkmasını sağlayan güzel hasletlerin tamamı hikmet kategorisindedir.³⁸ Bütün bu mülahazalar çerçevesinde Elmalılı gerek klasik ve gerekse modern dönemde hikmet kelimesinin anlam örgüsünü özetlemiştir. Dolayısıyla Yazır’ın kavram hakkında verdiği bilgiler ekseriyetle kadim ulemanın hikmet hakkındaki açıklamalarının analizinden oluşmaktadır.

Kur’ân-ı Kerim’de hikmet lafzının kullanımına gelince konu hakkında şunları söylemek mümkündür: Konunun merkezini oluşturan hikmet kelimesi on yerde kitap sözcüğü ile beraber yirmi defa; üç kere “mülk”, birer defada hayır, âyet ve öğüt kelimeleriyle geçmiştir. Bu sözcüklerin hikmet kelimesi ile gelmesi, hikmetin birçok anlam işaret ettiğine ilişkin farklı yorumların yapılmasına zemin hazırlamıştır.³⁹ Sözelimi Mukâtil b. Süleyman (ö.150/767)

3/330; Bununla birlikte hikmetin Kur’ân’da “nübüvvet” mânasına geldiği yerler de vardır. Bkz. el-Bakara 2/251.

³² el-Bakara, 2/129.

³³ Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur’ân*, 2/131

³⁴ Kurtubî, *el-Câmi*, 2/131.

³⁵ Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesir, *Tefsiru'l-Kur’âni'l-azîm*, thk. Mustafa Muhammed, Mustafa Fadl el- Acmaî (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1419), 6/300.

³⁶ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Râğib el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garibi'l-Kur’ân* (Beyrut: Dârü'l-marife, 2005), 133-135.

³⁷ Ebü Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Atiyye, *el-Muharrarü'l-vecîz* (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1422), 3/432; Vecdi Akyüz, *Kur’an’da Siyasi Kavramlar* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1998), 4.

³⁸ Hud b. Muhakkem el-Huvvari, *Tefsirü Kitabillahi'l-azîz* (Beyrut: Dârü Garbi'l-İslam,1990), 2/395.

³⁹ Muhammed Fuad AbdülÂki, *el-Mucemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kurani'l-Kerim* (Kahire: Dârü'l-hadis, 2001), 262; ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 2/ 644.

hikmetin beş vechinin olduğunu belirtmektedir. 1. Emir ve nehiy formunda gelen nasihatlar,⁴⁰ 11. Derin anlayış (feh̄m) ve ilim manasına sahip hüküm,⁴¹ 111. Peygamberlik,⁴² 114. Tefsir,⁴³ 115. Kur'ân-ı Kerim.⁴⁴ Bu bağlamda Taberî (ö. 310/923), “*Onlara kitap ve hikmeti öğretir.*”⁴⁵ ve “*Hikmeti dilediğine verir; kime hikmet verilmişse ona çok hayır verilmiş demektir; ancak akıl sahipleri düşünürler.*”⁴⁶ âyetlerinde geçen hikmet sözcüğünü etraflı olarak ele almıştır. Ona göre hikmet, söz ve eylemde doğru karar doğru karar, sadece Hz. Peygamber’in (sav) beyanıyla anlaşılabilir ilâhî buyrukları ve bunların delalet ettiği diğer hükümleri kavramaktır. Buna göre hikmet kelimesi, hak ve bâtılın arasını kesin hatlarla ayıran hüküm sözcüğünden müştaktır. Buna ilave olarak Taberî, hikmete, Kur'ân'ın etraflı anlaşılması, dinin hükümleri hakkında derin vukufiyet sahibi olmak, sünnet ve dine uymak gibi farklı anlamların da yüklendiğini ifade etmiştir.⁴⁷ Burada yeri gelmişken Kur'ân'ın hakîm oluşuna değinmekte yarar vardır. Konuya ilişkin Elmalılı Hamdi Yazır Yasin Sûresi 2. âyeti tefsiri bağlamında şunları kaydeder: “Hem Kur'ân'ı Hakîm hakkı için. Hakîm: Hikmetli, hikmet söyleyen, hikmet sahibi yahut çok hakim ve muhkem (sağlam) mânâlarına gelir ki, Kur'ân hakkında hepsi de doğrudur. Emin ol ki sen, hiç şüphesiz risalet görevi ile gönderilen peygamberlerdensin. Görülüyor ki bu hitab hem yemin, hem de isim cümlesi ile takviye edilip pekiştirilmiştir. Bu kadar kuvvetli tekit ise, ancak muhatabın, konuyu şiddetle inkâr ettiği makamda yakışır. Bundan dolayı bu tekitler, işin başında şiddetli küfür ve inkârlarla karşılaşan Peygamberi kamu karşısında layıkıyla tatmin etmek ve güvence vermek içindir. Bu bakımdan şöyle demek olur. Bütün inkârcıların, inatçıların, kâfirlerin küfür ve inkârlarına rağmen emin ol ki sen, şüphesiz o peygamberlik görevi ile gönderilen, yani Allah'ın tebliğ edilmek üzere emanetini taşıyan ve dinlenilmediği takdirde hesabının sorulması kesinleşmiş elçileri olan hak peygamberlerdensin.”⁴⁸

Hikmet kelimesinin kullanıldığı yerdeki geliş hiyerarşisinin önemine dikkat çeken Fahreddin er-Râzî'ye (ö.606/1210) göre “*Allah ona (İsâ'ya) kitabı (yazmayı), hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretecek*”⁴⁹ âyetinde hiyerarşik düzlemde hikmet sözcüğü Tevrat ve İncil'den önce gelmesi, kutsal kitaplarda yer alan girift bilgiler ancak şerî ve aklî ilimler kanalıyla öğrenilebileceğine işaret etmektedir. Dolayısıyla hikmet yoluyla ilâhî kitaplardaki derin anlamlar su yüzüne çıkarılabilir.⁵⁰

Hikmet kelimesinin gerek lügatlardaki anlamına ve gerekse Kur'ân'daki kullanımlarına

⁴⁰ el-Bakara, 2/231; Âl-i İmrân, 3/48; en-Nisâ, 4/113.

⁴¹ el-Meryem, 19/12.

⁴² el-Bakara, 2/251; en-Nisâ, 4/54; es-Sâd, 38/20.

⁴³ el-Bakara, 2/269.

⁴⁴ en-Nahl, 16/125; Mukatil b. Süleyman el-Belhî, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim* (Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 2008), 25; Hikmet kelimesinin diğer anlamları için bkz.: Muhammed b. Mustafa el-İmadî Ebussuud, *İrşâdül'Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerim* (Beyrut: Dârü İhyai't-türasi'l-Arabi, ty.) 5/151; Ebül-Kâsım Muhammed b. Ahmed, İbn Cüzey, *et-Teshîl li ulûmi't-Tenzil* (Beyrut: Dârü'l-Erkam, 1416), 1/438.

⁴⁵ el-Bakara, 2/129.

⁴⁶ el-Bakara, 2/269.

⁴⁷ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî, (Kahire: Darül-hicr, 2001), 1/557-558; 3: 89-91.

⁴⁸ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dii Kuran Dili*, Sadeleş.: İsmail Karaçam ve diğer. (İstanbul, t.y.), 6/399.

⁴⁹ el-Âl-i İmrân, 3/48.

⁵⁰ Fahrüddin Muhammed b. Ömer Razi, *et-Tefsiru'l-Kebir (Mefatihul-Gayb)* (Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1990), 8/54; İlhan Kutluer, “Hikmet”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1998), 17/503. Muhammed Âbid Câbirî, *Fehmü'l-Kur'âni'l-Hakîm*, çev. Muhammed Coşkun (İstanbul: Mana Yayınları, 2017), 2/293.

bakıldığında kişideki aklı verilerin ve ilmin ortaya koyduğu esasların bir arada değerlendirilmesiyle, ayrıca sahip olunan ilimle beraber onu pratize etmekle ortaya çıkan, eşyanın künhüne vakıf olma, bilme ilmine hikmet denilmektedir. Tariften de anlaşıldığı gibi hikmet, ilim, bir çalışma ve gayretle ortaya çıkan bir sürecin ifadesidir.

Hikmet kelimesinin kavramsal çerçevesi ve Kur'ân'daki anlam örgüsü hakkında bu bilgileri verdikten sonra hikmet kavramının din dilinin inşasında nasıl bir işleve sahip olduğuna dair şunları söylemek mümkündür: Nahl sûresi 125. âyetinde çağırma (davet) işinin nasıl yapılması gerektiği konusunda Hz. Peygamber'in dikkati çekilmektedir. Buradaki ifade davetin üslubuna veya davetteki din dilinin inşasına yönelik bir bilgidir. Hikmet kavramının anlam içeriğinin çok geniş olduğu bilinmektedir. Ancak kısaca söylersek, hikmet; aklın, deneyimin, bilginin ve belki sezginin desteğiyle oluşan anlayış, kavrayış ve davranış demektir.⁵¹ Ortada davet olduğuna göre muhatapları ikna etmek, onlara davet edildikleri değerleri sevdirmek ve cazip kılmak için makul, mantıklı ve onların ruh halini gözetten bir din dili önerilmektedir. Bu da hikmetle yapılabilir. Bu dustur, İslâm'ın tebliğ edilmesinin önemli bir basamağını oluşturmaktadır. Hikmet ile davet etmek din dilinin inşasında birinci büyük öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira hedef kitlenin hallerini ve ortamlarını dikkate almak, bütün süreçte verilecek öğretilerin oranını ve uygunluğunu tespit etmek, seviyesine ağır gelip gelmediğini ayarlamak, insanların zihin ve gönül dünyaları hazırlanmadan, onlara sorumluluklar yüklemenin sıkıntılı olacağına bilincinde olmak gibi sayılan bu temel paradigmalardan her biri hikmetle davetin sayesinde gerçekleştirilebilir.⁵² Acele davranmak, aşırı tepki göstermek ve duygusal hareket etmek hikmet ile davetin sınırlarını zorlamak anlamına gelir.

Hikmet, bireyin dini tebliğ sürecinde dikkatli ve ferasetli olmasını, bunu bilinçsizce yapmamasını önerir. Bu anlayışla kendisini donatan mümin davetçi, muhatap olduğu kişinin zihin, yetenek ve şartlarını göz önünde bulundurarak ona ilahi mesajı iletir. Bunun dışında aynı yöntemin herkese uygulanmayacağını telkin eder. Bu kapsamda öncelikli sıralamaya muhatapın problemi tespit edilip ona göre akli ve gönlü uyaracak bir yola girilmesi önem arz etmektedir. Nitekim Konyalı Mehmet Vehbi Efendi Hak yola davet ve ıslah yolları herkese göstermekle tebliğe vazifeli olan her mümin muhatap aldığı kişilerin zihinlerindeki şüpheleri ortadan kaldıracak bir yöntemi benimsemelidir. Bu da herkes muhkem ve hikmet içeren deliller, güzel öğütler, tatlı sözler darb-ı meseller ile tarik-ı hakka davet edilmelidir. Bunlar yapılıncaya muhatapta davet güzel bir etki bırakır.⁵³ Buradan da anlaşılacağı üzere muhatapta güzel bir tesirin olması için etkili bir din dilinin inşâ edilmesinin ne kadar önemli olduğu aşikârdır. Gerçek hükümün ve hikmetin yegâne sahibi Yüce Allah'tır. Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerim de doğru, güvenilir ve ikna edici bilgilerle insanın ihtiyacı olan hakikatleri en açık bir şekilde açıklamıştır. Kur'ân-ı Kerim, hikmetle dolu bu hakikatleri ancak peygamberlerin, kendilerine hikmet verilenlerin ve aklı selim sahiplerinin düşünüp kavrayabileceklerine

⁵¹ Ebû'l-Kâsım Hüseyinb. Muhammed Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğaribi'l- Kur'ân*, nşr. Muhammed Halefullah (Kahire:1970), 127.

⁵² İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, 4/526.

⁵³ Konyalı Mehmed Vehbi Efendi, *Hülâsatü'l-Beyân fî Tefsîr'il-Kur'ân*, (İstanbul: Üçdal Neşriyat, ty.), 7/2922-2923.

vurgu yapmaktadır.⁵⁴

Hikmeti bir duruş olarak yorumladığımızda dini tatmin edici, ikna edici ve muhatabın idrakine uygun, ölçülü ve dengeli bir şekilde sunmak, akla ışık tutacak, vicdanı harekete geçirecek mantıkla anlatmak hikmet kanalı ile mümkündür.⁵⁵ Bu duruma dikkat çeken Mevdüdi de hikmetin tebliğciye tebliğde bulunurken hassas olması, basiret sahibi olması, yaptığı işi bilinçli yapması, muhatap olduğu kimsenin kabiliyetini, şartlarını ve bireysel farklılıklarını göz önünde bulundurarak ilahi mesajı uygun bir şekilde iletme gibi konularda yol göstereceğine vurgu yapmıştır.⁵⁶

Bu gelen bilgiler çerçevesinde şunları söylemek mümkündür: İslam'a hikmet ile davet eden Müslümanların öncelikli olarak din hakkında yeterli bilgi ve birikime sahip olması gerekir. Sonra müminlerin, Yüce Allah'ın buyruklarını tefekkür etmek, varlığın mahiyetini ve her bir varlığın yaratılışına kodlanmış sünnetullahı idrak etmek için şüpheyi yok eden doğru bilgiye ve kesin delillere ihtiyacın gerekliliğini kavraması gerekir. Dolayısıyla davetçinin sahil bilgi odaklı düşünce, sağlam bir analiz, kritize etme gücüne sahip olması gerektiğini söylemek mümkündür. Böylelikle iyiyi, doğruyu ve yararlı olan şeyleri tecrübe etmesi de hikmetin gereğidir. Bu çerçevede Hz. Peygamber (sav), hem kendisine hem de sahâbeye hikmetin yerleşmesi için dua etmiş "Zevk ve eğlenceye düşkün uçarı (sefih) kimselere hikmet hakkında konuşma!"⁵⁷ uyarısıyla da hikmete yüce ahlaklı ve temiz fitratlı kişilerin layık olduğuna dikkat çekmiştir. Bu tasavvuru şu hakîmane ifade desteklemektedir: "Hikmet bir gelin gibidir ve sadece süslenmiş eve inmek ister." Sonuç olarak hikmet "akıllı ve bilgili bir kişinin deneyim ve birikimlerini özlü şekilde ifade ettiği söz şeklinde anlamak mümkündür."⁵⁸

Allah'ın yoluna davet, hikmet merkezli olursa olumlu neticeler almak mümkündür. Muhatabın düşünmesini aktif hale getirmek için hikmet gibi yüce bir değer yer aldığı sağlam bir birikime gereksinim vardır. Bu çerçevede hikmeti elde etmek için sadece verici değil alıcı olmak da önemlidir. Dolayısıyla hikmet dilini kullanarak din dilini inşa etmek gereklidir. Nitekim hikmet dilini kullanacak bireylerin yetişmesi için Hz. Peygamber (sav) ciddi uğraşlar vermiştir. O, her zaman farklı konularda bilgilenmek isteyenler için farklı öğretmenler görevlendirmiştir.⁵⁹ Buradan da anlaşılacağı üzere hikmet dilinin ehli olmak büyük bir gayreti ve özveride bulunmayı gerektirmektedir.

1.2. Güzel Öğüt

Din dilinin inşasında anlatım yöntemi ve bu yöntemin içinde yer alan güzel bir öğüt önemli bir yer tutar. Bu yöntem, tarihi süreç içerisinde geliştirilerek günümüzde de güncelliğini yitirmeyen bir özelliğe sahiptir. Bu yöntemle göre, dinleyici pasif konumda olup,

⁵⁴ Ebü Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî es-Sanânî el-Yemenî, *Fethul Kadir: el-Cami beyne fenneyir-rivayeti ved-dirayeti min ilmi't-tefsir*, (Beyrut: Dârü İbn Kesir, 1414) 3/242.

⁵⁵ Ebü Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyüb ez-Züraî ed-Dimaşkî el-Hanbelî, *Tefsiru'l-Kurâni'l-Kerim*, (Beyrut: Darü Mektebeti Hilal, 1410), 359.

⁵⁶ Ebu Ala el-Mevdüdi, *Tefhimü'l-Kur'an*, çev. Muhammed Han Kayani ve diğ., (İstanbul: İnsan Yayınları, 1986), 3/63.

⁵⁷ Dârimî, "Mukaddime", 34.

⁵⁸ Kurul, *Kur'an Yolu*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 1/ 423-425.

⁵⁹ Muhammed et-Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tünisî, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: ed-Dârü't-Tunusiyye, 1984), 14/325.

bilgiler tek yanlı ve sözlü olarak ilgili kitleye iletilmektedir. Bu yöntemle çok az bir sürede muhataba birçok bilgi verebilir. Bu bağlamda İslam dini ile ilgili bilgilerin birey ve topluma iletilmesinde öne çıkan bir anlatım yöntemidir. Ayet ve hadislerde temel öğreti olarak geçen “tebliğ“, “davet“ ve “öğüt” gibi kavramlar anlatımla ilgilidir. Kur’ân’daki “Öğüt ver, çünkü öğüt mü’minlere fayda verir.”⁶⁰ âyeti, anlatımın faydasına işaret etmektedir.⁶¹

Söz konusu âyetin anlam örgüsü kategorize edildiği zaman muhatap kitleye hikmet, güzel öğüt ve en güzel şekilde mücadele gibi üç ölçüde hitabın düşünüldüğünü söylemek mümkündür: Burada üzerinde durulacak esas konu güzel bir öğüt anlamına gelen mevize-i hasene / الْمُؤَظَّةُ الْحَسَنَةُ olduğu için onun üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede mev'iza kelimesi dîni öğüt, ibret, nasihat, kalbi inceltecek iyilikle, mükafatla teşvik ve azap ile sakındırma anlamına gelmektedir. Âyette geçen mevize-i hasene / الْمُؤَظَّةُ الْحَسَنَةُ ifadesi, güzel öğüt anlamına gelmektedir. Buna göre dine öğüt ile davetin içeriğini, Kur’ân’ı tilavet etme, idrak etme ve açıklama doldurmaktadır. Bazı alimlere göre kalbi yumuşatan her söz güzel öğüt kapsamındadır.⁶² Ayrıca güzel öğüt, açık ve ikna eden deliller, ders veren konuşmalar ve zannî deliller anlamına gelmektedir. Bu kadar anlam zenginliği olan bu kavramın halk tabakasına etkisi tartışılmaz bir gerçektir.⁶³

Meviza, muhatapın kalbine ve zihnine yönelik etkili söz söylemek demektir. Güzel öğüt ifadeleri üslupta yumuşaklık, incelik ve etkileyicilik gibi niteliklere işaret eder. Nitekim Tabatabâi’ye göre mevize güzel ve güzel olmayan öğüt olmak üzere olmak iki kısma ayrılır. Dinde itibar gören ise güzel mevizedir.⁶⁴ Anlaşıldığı üzere konunun ana gövdesini oluşturan Nahl Sûresi 125. âyetindeki ikinci üslup ögesi güzel öğüt de din dilinin inşa edilmesinde önemli bir basamak oluşturmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber’in (sav) davet biçiminde hep bu nitelikleri görmek mümkündür. Kur’ân, davetin içeriğini ve şekilselliğini belli esaslara dayandırmış ve bu davet yolunda uygulanabilecek metod ve yolları ortaya koymuştur. Böylelikle Hz. Peygamber’in (sav) ve onun yolundan giden davetçilerin yol haritasını çizmiştir.

Kur’ân’da müttaki Müslümanlar için ilâhî vahyin bir rehber ve öğüt olduğunu ortaya koyan pek çok âyet vardır.⁶⁵ Bu çerçevede Hz. Peygamber (sav), dinin nasihat olduğunu ifade etmiştir. Bu öğretiler ışığında sahâbenin de talim terbiyesi başta Mescid-i Nebevî olmak üzere evlerde, sohbet ortamlarında güzel öğütlerle sağlanmıştır. Bilindiği gibi kurumsal olarak sistematik ve düzenli eğitimin yapıldığı yer yatılı okul gibi ashab-ı suffe olmuştur. Burada eğitim gören öğrenciler, gündüz Nebevî mescidde ibadet ve ilimle iştigal etmiş, Suffe mekanını ise yatakhane ve ilmin tedris edildiği yer olarak kullanmıştır.⁶⁶ Bu erdemli insanlar, eğitim ve öğretimlerini tamamladıktan sonra muhataplarını hikmet ve güzel öğüt mekanizmasını

⁶⁰ ez-Zâriyât, 51/55.

⁶¹ Suat Cebeci, “Din Öğretimi Yöntemleri”, *Etkili Din Öğretimi*, 305-334.

⁶² Ragıb el-İsfahânî, *Mu’cemu Müfredâtî’l-Elfâzî’l-Kur’ân*, 542.

⁶³ Muhammed b. Ömer Nevevî el-Câvî el-Bantânî, *Merah Lebid li keşfi mane’l-Kur’âni’l-mecid*, thk. Muhammed Emin Sanâvî, (Beirut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1417), 1/612.

⁶⁴ Bkz. Muhammed Hüseyin Tabatabâi, *el-Mizân fi Tefsiri’l-Kur’ân* (Beirut: Müessesetü’l-A’lemî, 1973), 12: 373; Tahir b. Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr* (Tunus: Dârü Sahnun), 14/329

⁶⁵ el-Bakara 2/66; Âl-i İmrân, 3/138; el-Mâide, 5/46; el-Hüd, 11/120; en-Nür, 24/34; Ebû’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib el-Basrî el-Mâverdî, *en-Nüket ve’l-uyun* (Beirut: Dârü’l-kütübi’l-ilmîyye, ty.) 3/220

⁶⁶ Ahmed b. Ahmed ez-Zebidî, *Tecrid-i Sarih Tercemesi*, çev. Ahmet Naim, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1984), 2: 540; Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 2/940.

işlevsel hale getirerek ikna etmişlerdir.

Dine çağrı, Allah'ın isteğine yapılan bir davettir. Bu tavır, kişinin çıkarına ve ırkına yapılan bir davet değildir. Bu kutsal projenin içinde olan bireyin Allah'a karşı sorumluluğunu yerine getirmekten başka bir kazancı yoktur. Bütün bu yapılan faaliyetlerin ve çalışmaların dünyevî bir üstünlüğü olmamakla beraber mükafatını verecek olan sadece Yüce Allah'tır.⁶⁷

Güzel öğüt temeline dayalı din dili gereksiz azarlama ve zorlamaya başvurmayı engeller. Ayrıca bu yapı bilgisizliğe dayalı ve bilmeyerek yapılan hataları ifşa etmeyi ve yüzüne söylemeyi yasaklar. Merhamet ve şefkat içerikli güzel bir öğüt, çoğunlukla katı yüreklere bile hidayeti sokar ve bugz eden kalplere ülfet tohumlarını diker. Sonuçta kınama, sert çıkma ve onuru kırma söz konusu olmadan daha iyi neticeler elde edilebilir.⁶⁸ Böylece İslâm'ı tebliğ eden müşşidin, vâizin veya tebliğcinin iyi yetişmesi, İslâmî bilgileri iyi alması, bilimsel gelişmeleri takip etmesi sağlam bilgiler ışığında belli konularda muhataplarını bilgilendirmesi daha net anlaşılacaktır. Öğüdün hedef kitleyi etkilemesi için, öncelikle davetçinin söz-edim bütünlüğünü yakalaması gerekir. Bir başka ifade ile "ilmi ile amel eden bir kimliğe bürünmesi gerekir. Yoksa tebliğci; "Ey iman edenler, yapmadığınız şeyleri, niçin söyler durursunuz?"⁶⁹ ve "Kitabı okuyup durduğunuz halde kendinizi unuttur da, başkalarına mı iyiliği emredersiniz? Düşünmez misiniz?"⁷⁰ gibi âyetlerin muhatabı olur.⁷¹

Açıkça anlaşılacaktır ki, Kur'an, öğüdün herkese etki etmeyeceğine ve öğüdün tesir edeceği kişilerin kimliğine dair bilgi vermektedir. Bu bağlamda takvalı müminlere, Allah'ın azabından korkup sadece ona itaat edenlere akl-ı selim ile çağrıya cevap verenlere öğüt tesir edecektir.⁷² Bu niteliği sahip olanlar kendileri öğütle hakka davet edildiğinde boyun eğer, Allah'a hameder ve asla kibirlenmezler. Buna karşılık inkarcılara öğüdün fayda vermediği bilinmektedir. Öğüt kanalının açık olmasının sebebi inkarcılar tarafından herhangi bir mazeret üretilmesini engellemektir. Kur'an'da böylece öğüde kulak vermeyenlere büyük bir azabın verileceği beyan edilmiştir.⁷³ Bu çerçevede öğüdün güzel oluşu ve öğüde muhatap olan birey ve toplumların iyi bir alıcı durumunda olmaları, dine davette ve dinden istifade etmede önemli bir destekleyici güç durumundadır.

1.3. Allah'ın Dinine çağırırken Tartışma Dilinin Temel ilkeleri

İlgili âyette geçen mücadele kelimesi ipi sağlamca düğümlemek, saç örgüsü yapmak, binayı sağlam yapmak, kişinin arkadaşını sert bir zemine yıkması, iki kişiden birinin diğerini fikren yenmesi ve bağınaz derecede bir düşünceyi savunmak gibi anlamlara gelir ve "جدل" kökünden türemiştir. Dolayısıyla cedel, bir konu etrafında, karşı tarafı cevap veremez duruma gelmesi ve onları yenmek gayesiyle, sağlam ve güçlü delillere dayanarak tartışmaktır. Cedelcinin gayesi, bir düşünceyi, yaygın ve kabül görmüş öncülerle ispatlamak ve savunulan

⁶⁷ İbn Âdil Ebû Hafs Ömer b. Ali, *el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitâb* (Beyrut: 1998),12/187.

⁶⁸ Ahmet Önkal, *Rasûlullah'ın İslam'a Davet Metodu* (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2004), 45.

⁶⁹ es-Saff, 61/2.

⁷⁰ el-Bakara, 2144.

⁷¹ Hayreddin Karaman ve diğer., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2004), 3/453-454.

⁷² Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs* (Kahire: Dârü İhyai'l-Kütübi'l-Arabî, 1383), 5/ 202.

⁷³ el-İnfitar, 14-19.

fikirle çelişir duruma düşmemektir. Râzî'ye göre mücadele, daha çok imanı olmayana ve dini sevmeyene karşı devreye girecek bir yöntemdir.⁷⁴ Burada Râzî'nin bu görüşü cedelin kullanım alanını daralttığı izlenime verse de cedelin hizmet çerçevesini çizdiğini söylemek daha mantıklıdır.

Söz konusu âyette geçen tartışma metodunun içeriğine dair şunları söylemek mümkündür. Zikri geçen bu yöntemle bireyler, farklı görüşleri dinleyip analiz etme ve kendi fikirlerini diğerlerinin görüşleri ile analogi yapma becerisini elde ederler. Bu kazanım kişilerin uyumlu, vasat düzlemde bir şahsiyet geliştirme ve objektif yolla bilgi elde etmesi açısından önemlidir. Bu metot, kesin bilgiye dayalı ve tartışılmaz değerlerin ve sabitelerin olduğu konularda değil, tek çözümlü olmayan ve farklı yönelişlerin yer aldığı değişken hususlara pratize edilir. Bu bağlamda tartışma metodu dinin temel sabitelerinde işlek olmamakla birlikte dinî duygu ve ahlâkî değerlerin öğretilmesinde etkili ve uzun vadeli öğrenmeleri sağlayan bir yöntem olarak kullanmak mümkündür.⁷⁵ Doğruyu ve gerçeği elde etme gayesiyle uygun şekilde tartışmanın gerekliliğine “... onlarla en güzel şekilde tartış.”⁷⁶ âyetinin işaret ettiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla İslam'da irdeleyip, tefekkür ederek kazanılan bilginin, işitmeye ve klasik yöntemle elde edilen bilgiden daha değerli olduğu kabul edilmektedir.⁷⁷ Elbetteki bu yolla, bilgi, beceri ve tutumların arka planındaki esas ilke de öğrenildiği için kıymetli ve anlamlıdır.

Kur'an-ı Kerim'de iki yerde “ahsen” sıfatıyla gelen erdemli müminlerin kullanmaları gereken tartışma yöntemi, muhatap hedef kitlenin şartları ve tutumlarına bağlı olarak tezahüre eden ve gelişen tabii bir süreçtir. Zira Nahl Sûresi 125. âyet kapsamında, mücadele kavramının davet içeriğinin dışında tutulması esasında tartışma olgusunun irşad ve davet metodunun bir parçası değil; farklı bir iletişim kanalı olarak kullanıldığını ifade etmektedir. Konuyu destekleyici mahiyette Râzî ve Şevkânî gibi müfessirlerden “cedel davet babından değildir⁷⁸ şeklinde açıklama gelmektedir. Onun davetin bir parçası olarak ele alınması yeri geldiği zaman uygulanması gereken bir yol olduğu anlaşılmaktadır. Şöyle bir soruyla konuyu aralamak mümkündür: “Ve onlarla en güzel şekilde mücâdele et.” âyette en güzel mücadelenin neliği nasıl belirlenecektir? Şeklinde bir soruya şu şekilde cevap vermek mümkündür: 1. Yumuşak söz söyleme ” Ona yumuşak söz söyleyin. Belki düşünür veya saygı duyar.”⁷⁹ Yüce Allah, bu yöntemi Hz. Mûsâ ve Harun'un kullanmasını emretmiştir. Benzer yöntemi Hz. Muhammed'de (sav) uygulamıştır: “O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın.”⁸⁰ 11. Kötülüğe iyilikle muamele etmek. “Kötülüğü iyilikle savan kimselerdir.”⁸¹ ve “İyilikle kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur.”⁸² ayetleri iyilik

⁷⁴ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, 20/ 287.

⁷⁵ Şevki Saka, *Kur'an-ı Kerim'in Davet Metodu* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1991), 206.

⁷⁶ en-Nahl 16/125.

⁷⁷ M. Sait Özervarlı, *Kelâm'da Yenilik Arayışları* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 12-13.

⁷⁸ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, 14/379; Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr*, 808-809.

⁷⁹ et-Tâhâ, 20/44.

⁸⁰ el-Âl-i İmrân, 3/159.

⁸¹ er-Rad, 13/22.

⁸² el-Fussilet, 41/34.

merkezli bir davranış ve tutumu emretmektedir. 11) Bilgi odaklı mücadele. Bilgiye dayalı olmayan cedel kişiyi şeytana tâbi kılar. “İnsanlardan bazıları vardır, hiçbir bilgiye sahip olmadan Allah konusunda mücadele eder ve her inatçı şeytana itaat eder.”⁸³ iv. Sabır. bu metodun en güzel örneğini Firavun ile Hz. Musa'nın tartışmasında bulmak mümkündür.⁸⁴ âyetleri bu perspektiften ele alınırsa, Hz. Mûsâ'nın sabrının büyüklüğü anlaşılacaktır. Bütün gayri insani davranışlara aldırmadan, dini ilkelerden ödün vermeden ve onurunu koruyarak ilahi mesajları iletmeye gayret etmiştir.⁸⁵

Ancak mücadelenin de irşad ve ahlak niteliğine sahip olmasının önemli olduğu bilinmektedir. Zira âyette “Ahsen” kaydı, mücadelenin en aktif bir tarzda olması gerektiğini ifade ettiği gibi zaman ve ortam unsurunu göz önünde bulundurmaya sosyolojinin, psikolojinin felsefenin ve tarihin verileri çerçevesinde muhatab kitleyi diyalog sürecine davet etmeye işaret etmektedir.⁸⁶ Aslında Kur'an'ın tartışma üslubunda pratiğe döktüğü dile dair incelikler, “ahsen” kaydının tefsir ve tatbik edilmiş halini ortaya koymaktadır. Bu ve buna benzer âyetler, bir müminin, kavminin verdiği gözdağına karşılık, ortaya koyduğu duruşunu ve gerçeği anlatmada belirlediği söylem tarzını da şekillendirir niteliktedir.⁸⁷ Mü'min birey, burada muhataplarını doğrudan hedef almamış, tam tersine dolaylı bir üslub ile doğruyu ve hakikati anlatmaya özen göstermiştir. ⁸⁸ Böylece, direkt olarak muhataplarını suçlamak yerine, empati yaparak, “*Bana ne olmuş ki, beni yaratana ibadet etmeyecektim! Hâlbuki hepiniz O'na döndürüleceksiniz.*”⁸⁹ tarzında bir söylem geliştirmiş ve böylelikle hitap ettiği kitleyi ikaz ve özenle irşad etmiştir. ⁹⁰

Yeri gelmişken şunu da söylemekte yarar vardır: İrşadın farklı bir boyutuna dikkat çeken “en güzel şekilde tartış” âyetinin tefsirine dair şunlar söylenebilir: Sözgelimi Zemahşeri'ye göre, sertlik ve zorlamanın olmadığı gönül ve dil yumuşaklığının yer alması⁹¹, Mâverdi'ye (ö.450/1058) göre, birkaç anlamı olmakla beraber affetmek anlamındadır.⁹² Ayrıca Taberî ve Kurtûbî (ö. 671/1273), bunun gibi bir açıklama yapmış âyet-i kerimedeki “mücadele” sözcüğüne Hz. Peygamber'e (sav) atıfla, “Sana yaptıkları kötülüğü affet ve yaptıkları fenalıkları unut.” manasını yüklemiştir.⁹³ İbn Kesir (ö.774/1373), muhataplarla güzel bir tarz, hoşgörülü bir üslup ve iyi bir hitap ile konuşma,⁹⁴ İbn Atiyye (ö. 541/1147) de buna benzer bir görüş belirterek, davet edilenle katı ve sert olmayan bir şekilde, ayrıca onların eziyetlerine takılmadan, risaleti tebliğ ve hakka davette kusur etmemedir.⁹⁵ Ebussuud

⁸³ el-Hacc, 22/3.

⁸⁴ eş-Şuarâ, 26/23-30.

⁸⁵ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 11/145-149.

⁸⁶ Esra Hacımüftüoğlu, “Kur'an-ı Kerim'de İrşad Bağlamında “Mücadele” Kavramının İncelenmesi”, *Muş Alparlan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/2,(2014): 23-42.

⁸⁷ Ebû Ali el-Fadl b. Hasen Tabersî, *Mecmau'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'an*, (ty.: Dârü'l-Marife, 1988), 605.

⁸⁸ Süleyman Uludağ, *İslam'da İrşad* (İstanbul: Marifet Yayınları, 2001), 304.

⁸⁹ el-Yasin, 36/22.

⁹⁰ Hatib eş-Şirbîni, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-Münir* (Beyrut: 2004); Mustafa, Çağrı, “Hasene”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: DİB Yayınları, 1997), 16/376-377.

⁹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/619; Ahmed Mustafa Meragî, *Tefsiri'l-Meragî* (Kahire: Şirketi Mektebe,1946), 14/ 161.

⁹² Mâverdi, *en-Nüket ve'l-Uyun*, 3/220.

⁹³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 14/401.

⁹⁴ Ebu't-Tayyib Muhammed Sıddık Han, *Fethu'l-beyan fî mekâsidi'l-Kurân* (Beyrut: Mektebetü'l-asriyye,1992) 7/339-340.

⁹⁵ İbn Atiyye, *el-Muharrar*, 3/432-433.

(ö.982/1574) ve Âlûsî'ye (ö.1270/1854) göre ise şefkatli bir kalbe ve tatlı bir dile dayanarak muhatapları fikri sabitelerinden ve önyargılarından uzaklaştıracak bir tartışmadır.⁹⁶ Bu bağlamda bazı ulema, felsefe geleneğinin etkisinde kalarak âyetteki hikmete; mantıkî burhanî-aklî deliller, güzel öğüde; hitabet, mücadele kelimesine de kazıyyelerden oluşan mantıkî cedel anlamını yüklemiştir.⁹⁷ Şunu ifade etmekte fayda vardır. Burada hikmet kelimesine yüklenen birçok farklı anlamların doğruluğunu savunmak tutarlı gözükmemektedir. Ancak gelen bu görüşler analiz edildiğinde bu görüşlerin kesiştikleri nokta güzel bir tartışmanın içeriğini şefkat, merhamet, tatlı dil doldurmakta, ilahî hitabı akla ve gönle götürecek bir yol kuşatmaktadır. Gelen bilgiler çerçevesinde şunları söylemek mümkündür: Tartışmanın/cedelin davetin metodu olmadığı unutulmamalıdır. Belki yan unsuru olduğunu söylemek mümkündür. Doğru, hikmet odaklı davette Müslümanların maslahatının, davet ve davetçilerin güvenliğinin, ulaşılması hedeflenen ideallerin ıskalanmaması, gereksiz çatışma ve gerginliklerden uzak durulmasına katkı sağlamaktadır. Dünyevileşmenin değil Allah rızasının hedeflendiği bir davet dili veya din dili Kur'ân'ın belirlediği bir parametredir.

Tartışma, iletişime konu olan bilgi hakkındaki şüpheleri ve soruları ortaya koymak sonra bunların anlaşılması zor ve girift olan yönlerin giderilmesi, cevaplandırılması ve bu konuda ikna olma çabasıdır. Dolayısıyla en güzel bir tartışma neliği, muhatabın sorgulama özelliği göz önünde bulundurularak onun rahat bilgilenmesini sağlayan bir özelliğe sahiptir. Bundan dolayı “onlarla en güzel şekilde tartış.”⁹⁸ emredilmektedir.⁹⁹ Fakat bu bir düşünce yarışması, münazara ve üstünlük sağlama gayreti değildir. Aynı zamanda bu ifade, tartışmanın, faydalı bir netice verecek şekilde yapılmasına dikkat çekmektedir.¹⁰⁰ Kur'ân-ı Kerim, bunu hitap edilen bireylerin hassasiyetlerine saygı duyarak bir adap çerçevesinde yapılmasını emretmiştir. “Onların Allah'ın dışında taptıkları şeylere sövmeyin ki, karşılığında onlar da bilgisizce Allah'a sövmesinler”¹⁰¹ âyeti bir yönden din dilinin inşa edilmesinde yararlanılan tartışma metodunun kodlarını vermiştir.

Diğer taraftan Mâtürîdî'ye göre Nahl sûresi 125. âyeti dinde tartışmanın adabını ve diğerleriyle iletişim kurmanın temel ilkelerini ortaya koymaktadır. Buna göre dini anlatırken veya öğretirken dikkat edilmesi gereken ilkeler şunlardır. Hikmet, güzel öğüt ve en iyi ve en etkili tartışma metodunun kullanılmasıdır.¹⁰² Bu çerçevede güzel bir şekilde tartışmanın neliğine dair şunları söylemek mümkündür: Muhataba üzerine yüklenici, onu horlayıcı ve çirkin görücü bir dil kullanmadan hitap etmektir. Böylelikle muhatap alınan birey veya toplum, davette bulunan kişinin hedefinin tartışma yoluyla üstünlük sağlamadığına ikna olur ve bunu hisseder. Bu tartışmanın amacının gerçeğe ulaşmayı ve ulaştırmayı hedeflediği

⁹⁶ Ebû'l-Kasım Zeynü'lislâm Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdülmelik el-Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât* (Mısır: el-Heyetü'l-Mısriyye, ty.), 2/328.

⁹⁷ İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahmân, *Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr* (Beyrut: 1987), 2/593.

⁹⁸ en-Nahl 16/125.

⁹⁹ Ebû Ca'fer Muhammed et-Tüsî, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrut: Mektebü'l- ilam,1409), 5/512.

¹⁰⁰ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne* (Beyrut: 2005), 6/594-595.

¹⁰¹ el-En'am, 6/108.

¹⁰² Muhammed Esed, *Tefsiru'l-Mesaj* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2002), 5/253

ortaya çıkar.¹⁰³ Her insanın fitraten taşıdığı bir kişilik ve onur vardır. Bu durum dikkate alınmadan doğru bir din dili kullanılarak muhabata yaklaşım sergilenmediğinde o kişi savunduğu düşüncesinden vazgeçmez ve düşüncesinde taassub noktasına gelen bir savunuya girer. En güzel biçimde tartışma merkezli davet dili (din dili), bireyin asil duygusuna değer verir. Tartışmayı amaca hizmet aracı olarak kullanmak ile tartışmayı amaç haline getirmenin farklı olduğunu bilmek gerekir.¹⁰⁴

Aslında bu mesele etraflıca ele alınıp tartışıldığı zaman ortaya bir diğer konu çıkmaktadır: Kur'an'da dil ile davet ve deliller ile tartışma çerçevesine önem verilmiş bu alanın dışına çıkılmadığı sürece, davetin ilke ve metodlarına bağlı kalındığı için başarının yüksekliğine işaretler bulunmaktadır.¹⁰⁵ Sözgelimi Hz. Enes ve Hz. Âişe'den naklen, Kur'an'ı hayata taşımada çok hassas ve titiz davranan Hz. Peygamber (sav), hoş olmayan bir davranışı görse veya böyle bir kötü fiilin varlığından haberdar edilse bu çirkin fiili ve yanlış hareketi yapan kişinin yüzüne vurmadığı gibi, ismini söyleyerek de ifşa etmemiştir. "İnsanlara ne oluyor da şöyle şöyle söylerler veya yaparlar." diye ortaya konuşurdu.¹⁰⁶ Buna göre burada üzerinde durulan yanlışın düzeltilmesi olduğu için kişiler merkeze alınmamış sorunların çözümüne odaklanıldığı için çıkılan yolun sonu da aydınlık olmuştur.

Bu çerçevede geçmiş peygamberlerde olduğu gibi Hz. Muhammed (sav) de dinin savunulması, anlatılması ve muhabatı olumlu yönde etkilemek amacıyla mücadele kanalını en iyi kullanmıştır. Konumuzla ilgili âyette mücadalenin niteliği ortaya konmuş, mücadele emrinin dine davet yöntemi değil bir savunma stratejisi olduğu söylenmiştir.¹⁰⁷ Bu telakkiye göre davetin hikmet ve güzel öğütle yapılması emredilmiş, mücadele dine davetin esas unsuru değildir. Onlara tartışmanın hedefi davet olsaydı âyetteki ifadelerin şöyle geçmesi gerekirdi: "Rabbinin yoluna hikmet, güzel öğüt ve mücadele ile davet et." Ancak zikri geçen âyete bakıldığı zaman, davet eylemi hikmet ve güzel öğüt sözcüğü ile gelmiş ve en güzel tartışma yapılması emri ise farklı bir fiille gelmiştir. Dolayısıyla mücadele emri direk bir dine çağrı yöntemi olmasa bile, Kur'an-ı Kerimde en güzel bir şekilde tartışmaya vurgu yapılmıştır.

Her şeyden önce en güzel tartışmanın¹⁰⁸ ana kuralını, fikirsel ve dini konulardaki tartışmalarda ilâhî mesajın sağlam delillerle açık bir şekilde belirtilmesi belirlemektedir. Kati deliller ortaya konup kabul edilmemesi durumunda ise hâlâ direnen ve direnç gösterenler ile tartışmayı sürdürmek anlamlı ve yararlı değildir.¹⁰⁹ Tam bu noktada tartışmayı bitirmek gerekir. Muhatap alınan bireyin niyetinin iyiyi ve doğruyu anlamak olmadığı anlaşıldığında böyle bir ortamda tartışma yararlı olmadığı gibi, bu kişilerle aynı ortamı paylaşmak bile iyi

¹⁰³ Ebu'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed, el-Beydâvî, *Envârü't-tenzil ve Esrâru't-te'vil* (Beyrut: Dârü ihyai't-türasi'l-arabi, 1418), 3/245.

¹⁰⁴ Ebü Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Ali el-Endelüsî, *el-Bahru'l-muhîr* (Beyrut: Dârü'l-fikir, 1420), 6/ 613.

¹⁰⁵ Muhammed Cemâlüddin b. Muhammed Said b. Kasım ed-Dımaşkı, *Mehasinü't-Tevîl* (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1418), 6/422-423.

¹⁰⁶ Ebü Dâvud, "Edeb", 6; İbrahim Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye* (Ankara:1980), 276, 277.

¹⁰⁷ Muhammed Mahmud Hicazi, *Furkan Tefsiri* (İstanbul: İlim Yayınları, 2004), 3/391.

¹⁰⁸ Münazarada taraflann uyması gereken ilmi kurallar yanında bir takım adaba dair hususlar konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Arif Yıldırım, "İnsanları Gerçeğe Dâvetin Yolları ve Kelâmî Tartışma Metodu", *EKEV Akademi Dergisi*, 31/11, (2007):105

¹⁰⁹ Abdurrahman Çetin, *Hitabet ve İrşad* (Bursa: Emin Yayınları, 2008), 268.

görülmemiştir. Bu tür sağlıklı olmayan tartışmalarda doğruluk ve adaletten kopmadan¹¹⁰ Allah'a tevekkül edip, ondan yardım istemek gerekir.¹¹¹

Gerçeğe ve doğruya kulak tıkayanlar ve bunları görmek istemeyenler hakkında “İnsanlardan öylesi vardır ki, hiç bir bilgiye, bir delile, bir aydınlatıcı kitaba dayanmaksızın Allah yolundan sapmak için kibirlenerek Allah hakkında tartışıp durur. Ona dünyada bir rüsvaylık, kıyamet gününde de yakıcı bir azap vardır.”¹¹² buyrulmaktadır. Bu âyet seviyesiz bir tartışmanın yararı olmadığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede en güzel bir tartışma metodunun nelğinde iki unsur bulunmalıdır: 1. Ele alınan konunun tartışabilir bir özelliğinin olması ve onun öğretimine gereksinim duyulması, 11. Hitap edilen bireyin niyeti, anlayışı tartışmaya uygun olmalıdır.¹¹³ Anlaşıldığı kadarıyla hem davetteki ele alınan konunun hem de iletilecek hedef kitlenin durumu ve şartları en güzel tartışmanın çerçevesini çizmektedir.

Ayrıca bu âyetin konuşma tekniğine de işarette bulunduğu söylenebilir. Şöyle ki güzel ve etkili söz söyleme kabiliyetinin gerekliliğine ve irşad işine önem veren kişilerde etkili konuşma özelliğini taşımalarının gerekliliğine vurgu yaptığı da anlaşılabilir. O halde Kur'an'ın rehberliğinde söz söyleme ve güzel konuşma tekniğine dair şunlar kaydedilebilir: 1.Konu ile ilgili kelimeleri bilinçli kullanmak 11.Kelime hazinesini sürekli zenginleştirmek 111. Sözcükleri anlayarak okumak, gerekli kısımları not etmek.11v. Muhatapla konuşurken rahat olmak ve karşısındakine güven veren nezaketi ve kibarlığı elden bırakmamak.v. Kendine güvenmek, konuya hâkim bulunmak, v1. Düzgün konuşmaya itina göstermek ve imkan verdiği ölçüde kısa cümleler kurmak. v11. Akla, mantığa ve duyguya inandırıcı malzeme vermek.v111. Konuşurken jest ve mimikleri kullanmak.11x.Ses tonunu konu bağlamında ayarlamak ve dikkati toplayabilmek için uygun temsiller vermek. çok önemli bölümleri işlerken sesi biraz yükseltmek, çok geçmeden hemen alçaltıp normal ölçüde tutmak ve dikkatleri daha çok toplayabilmek için de, uygun misaller getirmek. x.Konu bütünlüğü esasına göre akıcı bir üslupla konuşmak. x1. Konuyu bıktırıcı bir seviyeye getirmeden tamamlamak. x11. Asıl temayı, ana fikri, konu tamamlandıktan sonraya bırakmak.¹¹⁴ Konu bağlamında ortaya konan bu temel ilkeler güzel konuşmanın içeriğini ve şekilselliğini belirlemeye yönelik bir süreçtir. Dinin muhatap kitleye doğru ve etkili bir şekilde iletilmesinde en güzel mücadele emredilmektedir. Bu yöntem iyi işletilirse davete muhatap olanların dinden alacakları hidayet ve rehberlik fazla olacaktır.

2. Davette Davetçinin Sorumluluk Alanının Çerçevesi

Tarihî bilgilerin ışığında, Kur'an'a muhatap toplumsal yapının, vahyin sunduğu rehberliği fırsata dönüştürüp huzur ve iyilik yönüne kanalize olmak yerine bireysel çıkar ve ihtirasları ile selim aklı ötelemeleri ve birbirini ötekileştiren bir yapıya sahip çıkmaları hep eleştirilmiştir. Ortaya konan ikazlara Müslümanların olumsuz tepki vermeleri ve bu hatayı

¹¹⁰ Nimetullah b. Mahmûd en-Nahcuvânî *el-Fevâtihu'l-İlâhiyye ve'l-Mefâtihu'l-Gaybiyye el-Müveddihatü li'l-Kelimi'l-Kur'âniyye ve'l-Hikemi'l-Furkâniyye* (Mısır: Dârü Kitâbi,1999),1/ 443.

¹¹¹ Ebu Bekir Cabir el-Cezâiri, *En Kolay Tefsir* (İstanbul: Mektup Yayınları), 5/32-33.

¹¹² el-Hacc, 22/8-9; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi* (Ankara: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1962), 5/230.

¹¹³ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kuran Meali* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2007), 11/145-149.

¹¹⁴ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Anadolu Yayınları,1986), 7/3444.

yinelemeleri, dinin, muhataplarına en iyi tarzda ulaştırılmasını ve iyilik medeniyetini inşa etmeyi büyük bir oranda engellemiştir.¹¹⁵ Bu dinin sahibi Allah olduğuna göre dinin anlatılmasında inşa edilecek din dili de insanın keyfine göre değil Allah'ın istediği doğrultuda şekillenmesi gerekir. Allah'ın istediği şekilde şekillenmesinde en etkili veri Nahl Sûresi 125. âyetin devamında Allah Teala "...*Kuşkusuz senin rabbin, yolundan sapanların kim olduğunu en iyi bilendir; O, doğru yolda bulunanları da çok iyi bilir.*" âyetidir. Müfessirlerin bir kısmının kanaati, bu âyet Hz. Muhammed'in (sav) görevinin tebliğ ve davet etmek olduğuna işaret etmektedir. Hidayetin ve dalâletin meydana gelişi ve bunlara verilecek ceza Hz. Peygamber'e (sav) ait değildir. Sapıkları ve hidayette olanları en iyi bilen Yüce Allah'tır. Onları cezalandıracak veya mükâfatlandırarak olan da O'dur.¹¹⁶ Âyetin pasajını oluşturan ilk kısım ile bu ifade arasında sanki bağlantı kurulamazmış gibi bir intiba oluşsa da ilim ehli, esasında âyetin iki kısmı arasında sıkı ve derin bir bağın olduğunu görecektir. Nitekim Yüce Allah hangi kulunun doğru çizgide olduğunu, ilerde bu hedeften sapıp sapmayacağını en iyi bilir.¹¹⁷ Hz. Muhammed (sav) işin bu kısmıyla ilgilenmeyecek; O, Din-i Mübin-i İslam'a hikmet, güzel öğüt ve en güzel tartışma ile davet edecektir. Zira Hz. Peygamber (sav) bununla sorumludur. Hz. Muhammed (sav), herkesin eğitilebileceği ilkesinden yola çıkar ve davetini bu düstur üzerine inşa eder, ama kimin sapacağını veya hidayet bulacağını bilemez.¹¹⁸ Aslına bakılırsa ilgili âyet, dinin sahibinin Allah olduğuna vurgu yaparak din dilinin de ona göre şekillendirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla burada pedagojik ilkelere dikkat edilmesi gerekir. Nitekim hadislerde "İnsanların seviyelerine göre davranın"¹¹⁹ ve "İnsanların akıl ve anlayış seviyelerine göre konuşun." ifade edilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber (sav), bu hususta en ufak ihmalin ve ciddiyetsizliğin faydadan öte sıkıntı ve problem ortaya çıkaracağını ve fesadı doğurabileceğini şöyle dillendirmiştir: "Biriniz bir topluluğa onların anlayamayacağı bir söz söyler de bu söz onlar için fitneye sebep olur." Gelen bu hadislerin, üzerinde yoğunlaştığı noktanın muhatapın durumunu ve seviyesini gözeterek ilahi hitabın kendisine ulaştırılması olduğu söylenebilir. Bu çerçevede vahye muhatap kitlenin çocuk ve genç olması halinde kullanılan din dili pedagojiye uygun olmalı, idrak, seviyelerine ve psikolojik durumuna göre hitap edilmelidir. Pejoratif dilden uzak durmak bu âyetin verdiği en önemli mesajlardan biridir. Eğitim iletişim kanalları en iyi şekilde kullanılarak gerçekleştirilebilir. Dinin anlatıldığı hedef kitle ile iletişimde buyurganlığın ve baskıcı hâkimiyetin yer aldığı bir dil aksi bir durum ortaya çıkarır. Böyle bir olumsuzluğun baskı geldiği bir dil karşı kitleyi hakikate karşı sağır hale getirir. Bundan daha öte söylenenlerin tam aksi bir tutum geliştirir. Yaşadığımız bu asrın gençlerinde oluşan bu negatif tepkinin sebeplerinden biri de onlara karşı yanlış bir dil ve üslup kullanılmasıdır. Her halükarda din dilini belirlerken muhatapın kendisine ve seviyesine

¹¹⁵ Kurul, *Kur'an Yolu*, 1/5 22-525; Benzer âyetlerle karşılaştırma için bkz. el-Bakara, 2/213; el-Beyyine, 98/4; el-A'raf, 7/157-158.

¹¹⁶ el-Cezâiri, *En Kolay Tefsir*, 5/32-33.

¹¹⁷ Davetin süreç odaklı olması ve sùbjektif yorum ile bu görevin sınırlandırılmaması hakkında bkz. Abdùlkadir Erkut, "Dine Davet Metodu Açısından "Ashabu's Sebt" Kıssasının Tahlili" , *Diyanet İlmî Dergi*, 149, (2013):47-68.

¹¹⁸ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 11/145-149.

¹¹⁹ Ebu Davud, "Edeb", 23.

de saygı duyulmalıdır. Nitekim saygı görmek saygı duymaktan geçtiği çok iyi bilinmelidir.¹²⁰

Hz. Muhammed (sav) yaşamı boyunca hayatı irşad sahasında olabildiğince hassas tutum sergilemiş, Kur'ân'ı zaman kaybetmeden sahâbîlere iletmiştir. Sahâbe-i kiramda bu hususta bilinçli davranmış, vahyin öğretileri doğrultusunda dini yaşama ve anlatmada büyük bir özen göstermiştir.¹²¹ İslamiyet, büyük bir kültür ve medeniyeti inşa etmeyi, herkesin güven ve mutluluğunu hedef edinmiştir. Dolayısıyla Müslümanlar, ilâhî vahyi her yere ve herkese iletmekle mükelleftir. Bu çerçevede Kur'ân'da İslam'ı muhataplarına teblig ve tebyin etme işi hem Hz. Peygamber'in¹²² hem de Müslümanların vazifesi¹²³ olduğu ifade edilmiştir. Elbetteki bu sorumluluk, hedef kitleye hakikati ikna edecek bir şekilde anlatacak, o gerçekleri eyleme dönecek bir beceri ve dili inşa etmek gerekir. Ayette dine çağrıda hikmet, güzel öğüt ve en güzel tartışma yöntemini kapsayacak bir dilin inşa edilmesi dile getirilmiştir. Bu zikredilen üç büyük yetinin gerçekleşmesi iyi bir donanımdan geçmektedir Buna göre Kur'ân'da irşad görevini nitelikli bir grubun yapmasına vurgu yapılmıştır. Âyette “Sizden hayra çağırın, iyiliği benimsetip kötülükten alıkoyan bir topluluk bulunsun”¹²⁴ buyrulmaktadır. Bu grubun din dilini inşa etmesine destek verecek hikmet, güzel öğüt (iletişim ve enformasyon teknikleri) ve en uygun tartışma, uyarmak, hatırlatma, beyan ve müjdeleme gibi öğeler göz ardı edilmemelidir.

Yüce Allah Hz. Muhammed'in (sav) İslam'ı muhatabına ulaştırırken az önce zikredilen kavramların içeriğe göre davranmasını emretmiş, dinin ilk tebliğ ve tebyin edicisi olan Hz. Peygamber'i “Ey peygamber, biz seni şahit, müjdecî, uyarıcı, Allah'ın izniyle O'na çağırın, nurlandıran bir ışık olarak gönderdik.”¹²⁵ Nitelikleri ile vasıflandırmıştır. Bundan mülhem Hz. Peygamber (sav) de müminlere “Kolaylaştırınız zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz nefret ettirmeyiniz.”¹²⁶ ve “İnsanlara durumlarına göre davranınız”¹²⁷ buyurmuş Hz. Ali'de “İnsanlara kavrayabilecekleri şekilde anlatın, Allah ve Resulünün yalancı çıkarılmasını iste misiniz?”¹²⁸ demek suretiyle dine davette kullanılacak din dilinin içeriği şekillendirilmiştir. Âyetlerde ve hadislerde dinin anlatımında izlenecek yol ve ortaya konacak dil belli içerik zenginliğine sahip olması gerekir. El yordamıyla bu işin yürütülmesinin dini değerler yönünde tutum ve davranışlar geliştirmeye katkı sağlamayacağı âşikârdır. Zira dine davet salt bir öğretim değil, belli teknik ve değerlerin yer aldığı kapsamlı bir öğretim yöntemidir.¹²⁹ Hülâsa, yukarıda zikri geçen bu temel ilkeler istikametinde inşa edilen din dili sayesinde ilahi hitap en kısa zamanda ilgili kesime en etkili şekilde ulaşacak, birçok kimse İslam dininden haberdar olacak ve Müminler zümresine girecektir.

¹²⁰ Musa Mert, “Çocuklarla ve Gençlerle İletişimde Din Dili - Yeni Yaklaşımlar ve Öneriler”, *Cunda Toplantıları I Din Dili Çalıştayı* (05-06 Mayıs 2018), (2018): 175-193

¹²¹ Kurul, *Kur'an Yolu Tefsiri*, 2/ 311-313

¹²² el-Mâide, 5/67.

¹²³ el-Âl-i İmrân, 3/104.

¹²⁴ el-Âl-i İmrân, 3/104.

¹²⁵ el-Ahzab, 33/45-46.

¹²⁶ Buhârî, “İlim”, 12;“Edeb”,80; Müslim, “Cihad”, 6.

¹²⁷ Ebu Davud, “Edeb”, 4842.

¹²⁸ Buhârî, “İlim”, 49; وَقَالَ عَلِيٌّ حَدَّثَنَا النَّاسُ بِمَا يَعْرِفُونَ ، أَنَّهُمْ يَكْتَدِبُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى عَنْ مَعْرُوفِ بْنِ خَرْبُودٍ عَنْ أَبِي الطَّغْلِبِ عَنْ

عَلِيٍّ بِذَلِكَ

¹²⁹ Suat Cebeci, “Din Öğretimi Yöntemleri”, *Etkili Din Öğretimi*, (2010):305-334.

SONUÇ

Kur'an'da Tevhid odaklı İslam dini gerek Mekki sûrelerde gerekse Medeni sûrelerde muhatap olduğu her kesime en dinamik bir şekilde güzel bir üslupla anlatılır. Bu anlatma süreci devam ederken Müminlere de söz ve edimlerde tutarlılığı sağlayacak emir, yasaklar ve tavsiyeler doğru bir dille aktarılır. Tek olan Allah'a iman mesajı ve onun gönderdiklerine teslim olma vurgusu doğru bir anlatımla ve dille ortaya konmaktadır.

Bu çerçevede din dilinde, diğer bir ifadeyle dini söylemde sıkıntıların yaşandığı bir zaman diliminde yaşıyoruz. Bu, beraberinde, kendimizi doğru ifade edememekten kaynaklanan birçok soruna yol açmaktadır. Din dilinin/dini söylemin yenilenmesi ile asla dinin yenilenmesi yahut değiştirilmesi ve yahut usul-i dinin yenilenmesi anlamında "dinde reform" gibi bir şey kastedilmemektedir. Tam tersine din dilinin yenilenmesinden dini yaşamak, doğru bir dil ile onu yaymak ve taptaze muhafaza etmek kastedilmektedir. Dünyada kasıtlı olarak tahrik edilen İslâm düşmanlığına pirim verebilecek bir din dilinin, değiştirilmesi, yenilenmesi ve hatta yeniden inşa edilmesi âlimlerin en önemli görevi olmalıdır. Müslümanlar, klasik din dilinin eleştirisini yapıp yeni din dilinin inşasına yönelik faaliyetin içinde olması gerekir. Bunu, tasavvur ve tekellüm arasındaki bağı doğru bir zemine taşıyarak gerçekleştirmek mümkündür. Dolayısıyla Nahl Sûresi 125. âyet kapsamında dine davette kullanılan dilin şekilselliğini ve içeriğini hikmet, güzel bir öğüt ve en güzel bir şekilde mücadele kavramları belirlemelidir.

Kaynaklar

- Abdülbaki, Muhammed. Fuad *el-Mucemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*. Kahire: Darül-Hadis, 2001.
- Akarsu, Bedia. *Dil-Kültür Bağlantısı*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1998
- Akyüz, Vecdi. *Kur'an'da Siyasi Kavramlar*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1998, 4.
- Altuğ, Taylan. *Dile Gelen Felsefe*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Bantanî, Muhammed b. Ömer Nevevî el-Câvî. *Merah Lebid li keşfi mane'l-Kur'âni'l-Mecid*. Thk. Muhammed Emin Sanâvî, 2Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1417.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kuran Meâli*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2007.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ. *Meâlimü't-tenzil fi tefsiri'l-Kur'an*. 5 Cilt. yy.: Darü Tayyibe, 1997.
- Belhî, Mukatil b. Süleyman. *el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 2008.
- Beydâvî, Ebu'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*. 2 Cilt. Beyrut: Darü İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1418.

- Çâbirî, Muhammed. Âbid. *Fehmü'l-Kur'âni'l-Hakîm*. Çev. Muhammed Coşkun. 3 cilt. İstanbul: Mana Yayınları, 2017.
- Canan, İbrahim. *Hız Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*. Ankara: 1980.
- Cebeci, Suat. "Din Dilinin Mahiyeti ve Kavramsal Uzlaşısı Sorunu", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5/2, (2004):7-21.
- Cezâiri, Ebu Bekir Cabir. *En Kolay Tefsir*. Çev. Salih Uçan, 10 cilt. İstanbul: Mektup Yayınları, 1995.
- Cürcânî, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid eş-Şerif el-Hanefî. *et-Tarîfat*. Kahire: Darü'l-Fadile, 2000.
- Çağrıncı, Mustafa. "Hasene", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: DİB Yayınları, 1997.
- Çağrıncı, Mustafa. "Emir bi'l-Ma'rûf Nehiy ani'l-Münker", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: DİB. Yayınları, 1995, 11/138-139.
- Çetin, Abdurrahman. *Hitabet ve İrşad*. Bursa: Emin Yayınları, 2008.
- Çotuksöken, Betül. *Kavramlara Felsefe ile Bakmak*. İstanbul: İnsancıl Yayınları 1998.
- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîrü'l-hadîs*. 9 cilt. Kahire: Dârü İhyai'l-Kütübi'l-Arabî, 1383.
- Ebussuud, Muhammed b. Mustafa el-İmadî. *İrşâdu'l-akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'âni'l-Kerîm*. 9 Cilt. Beyrut: Dârü İhyai't-türâsi'l-Arabî, ty.
- Efendi, Konyalı Mehmed Vehbi. *Hülâsatü'l-Beyân fî Tefsîr'il-Kur'ân*. 15 Cilt. İstanbul: Üçdal Neşriyat, ty.
- el-Mekkî, Ebü Tâlib Muhammed b. Ali b. Atıyye el-Acemî. *el-Hidaye ilâ bulugi'n-nihaye fî ilmi meâni'l-Kur'ân ve tefsîrihi*. 12 cilt. yy.: Mecmuatü Buhusü'l-Kitabi ve's-Sünne, 2008.
- Endelüsî, Ebü Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Ali. *el-Bahru'l-muhîr*. Beyrut: Dârü'l-fikir, 1420.
- Esed, Muhammed. *Tefsîrü'l-Mesaj*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2002.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-Luga*. 15 Cilt. Beyrut: Dârü İhyai't-türâsi'l-Arabî, 2001.
- Güler, Zekeriya. "Tebliğ'in Mahiyeti ve Sınırları", Kutlu Doğum 2003: İslam'ın Güncel Sunumu, (2006):11-18.
- Hacımüftüoğlu, Esra. "Kur'ân-ı Kerîm'de İrşad Bağlamında "Mücadele" Kavramının İncelenmesi", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/2, (Aralık 2014): 23-42.
- Hicazi, Muhammed Mahmud. *Furkan Tefsiri*. İstanbul: İlim Yayınları, 2004.

- Huvvârî, Hud b. Muhakkem. *Tefsîrû Kitâbillahî'l-Azîz*. Beyrut: Dârü garbî'l-İslâm, 1990.
- İbn Ali, İbn Âdil Ebû Hafs Ömer. *el-Lübâb fî ulûmî'l-Kitâb*. 20 Cilt. Beyrut: 1998.
- İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib. *el-Muharrarü'l-vecîz*, 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1422.
- İbn Acîbe, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed. *el-Bahru'l-medîd*. Çev. Dilaver Selvi, 8 Cilt. İstanbul: Semerkant Yayınları, 2012.
- İbn Aşur, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 30 Cilt. Tunus: ed-dârü't-Tunusiyye, 1984.
- İbn Faris, Ebu'l-Huseyn Ahmed. *Mu'cemu'l Mekâyis fî'l-Luğa*. 2 Cilt. yy.: Dârü'l-fikir, 1979.
- İbn Kasım, Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Saîd b. ed-Dımaşkı. *Mehasinü't-Tevîl*, 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1418.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*. Thk. Mustafa Muhammed, Mustafa Fadl el- Acnavî, 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1419.
- İbn Manzur, İbû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mûkerrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dârü Sadr, 1414.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân. *Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*. 4 Cilt. Beyrut: 1987.
- İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Râğîb. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dârü'l-Marife, 2005.
- Karaman, Hayreddin ve diğ. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 2004.
- Kazancı, Ahmet Lütfi. "Hz. Muhammed'in Tebliğinin Kalıcı Olması", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/2, (1987):134.
- Kelbî, Ebû'l-Kasım Muhammed b. Ahmed, İbn Cüzey, *et-Teshîl li ulûmî't-tenzil*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Erkam, 1416.
- Keyifli, Şükrü. "Cami Merkezli Hizmetlerde Din Dili", *Cunda Toplantıları I Din Dili Çalıştayı*, (05-06 Mayıs 2018):35-53.
- Koç, Ahmet. *Kur'ân'da İnsan ve Hz. Muhammed*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2002.
- Koç, Turan. *Din Dili*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi li-ahkâmî'l-Kur'ân*. 20 Cilt. Beyrut: 1988.
- Kuşeyri, Ebû'l-Kasım Zeynü'lislâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik. *Letâifü'l-İşârât*. 3

- Cilt. Mısır: el-Heyeti'l-Mısriyye, ty.
- Kutluer, İlhan. "Hikmet", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, 17/503.
- Macit, N. *Dünya Dil Sistemi ve Dini Söylem*. Ankara: Sarkaç Yayınları, 2010.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*. 10 Cilt. Beyrut: 2005.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *en-Nüket ve'l-Uyun*. 6 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ty.
- Meragî, Ahmed Mustafa. *Tefsîrü'l-Meragî*. 30 Cilt. Kahire: Şirketi Mektebe, 1946.
- Mert, Musa. "Çocuklarla ve Gençlerle İletişimde Din Dili - Yeni Yaklaşımlar ve Öneriler", *Cunda Toplantıları I Din Dili Çalıştayı*, (05-06 Mayıs 2018):175-193.
- Mevdûdî, Ebu Ala. *Tefhîmü'l-Kur'ân*. Çev. Muhammed Han Kayani ve diğ. 6 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 1986.
- Nahcuvânî, Nimetullah b. Mahmûd. *el-Fevâtihu'l-ilâhiyye ve'l-mefâtihu'l-gaybiyye el-müveddihatü li'l-kelimi'l-Kur'âniyye ve'l-hikemi'l-furkâniyye*. Mısır: Dârü kitabî, 1999.
- Nesefî, Ebu'l-Berakât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud. *Medarikü't-tenzil ve hakaikü't-Tevîl*. 3 cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1998.
- Önkal, Ahmet. *Rasulullah'ın İslam'a Da'vet Metodu*. Konya: Esra Yayıncılık, 1994.
- Özervarlı, M. Sait. *Kelâm'da Yenilik Arayışları*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları, 1998.
- Râzî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer. *et-Tefsîru'l-Kebir (Mefatihü'l-Gayb)*. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Rıza, Reşid Muhammed. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Hakîm (Tefsîru'l-Menâr)*. 12 Cilt. Beyrut 1999.
- Saka, Şevki, *Kur'an-ı Kerim'in Davet Metodu*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1991.
- Sıddık Han, Ebu't-Tayyib Muhammed. *Fethu'l-Beyan fî Mekâsidi'l Kurân*. 15 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-asriyye, 1992.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-Sanânî el-Yemenî. *Fethul Kadir: el-Cami beyne Fenneyir-Rivayeti ved-Dirayeti min İlmi't-Tefsîr*. 6 cilt. Beyrut: Dârü İbn Kesir, 1414.
- Şirbînî, Hatîb Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *es-Sirâcü'l-Münîr*. 4 Cilt. Beyrut: 2004.
- Tabatabâî, Muhammed Hüseyin. *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrut: Müessesetü'l-a'lemî, 1973.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Thk. Abdullah

- b. Abdulmuhsin et-Turkî, 24 Cilt. Kahire: Dârü'l-hicr, 2001.
- Tabersî, Ebû Ali el-Fadl b. Hasen. *Mecmau'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*. yy.: Dârü'l-marife, 1988.
- Tokat, Latif. "Dinin Sembolik Dili", *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 1/6, (2009):75-98
- Tûsî, Ebû Cafer Muhammed. *et-Tibyân. fî tefsiri'l-Kur'ân*. Beyrut: Mektebü'l-İlam,1409.
- Uçkan, Levent. "Dini Eğitimde Etkili İletişim: Caminin "Câmi" Olabilmesi ve Din Dili, V. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Bildirileri (9-10-11 Mayıs 2014-Mardin): Toplumsal Barışa Katkısı Açısından Cami ve Din Görevlileri, (2015): 372-386.
- Uludağ, Süleyman. *İslam'da İrşad*. İstanbul: Marifet Yayınları, 2001.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. 10 cilt. İstanbul: Eser Neşriyat, 1979.
- Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*. 13 cilt. İstanbul: Anadolu Yayınları,1986.
- Zebîdî, Ahmed b. Ahmed. *Tecrid-i Sarih Tercemesi*. Çev. Ahmet Naim, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı,1984.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşaf an hakaik gavâmidi't-tenzil*. 4 cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-Arabi, 1407.
- Zeydan, Abdulkerim. *İslam Davetinin Esasları*, Çev. Veli Ulutürk-Mehmet Karabulut, İstanbul: Risale Yayınları, 1988.
- Zürâi, Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ed-Dımaşki el-Hanbelî. *Tefsirü'l-Kurâni'l-Kerim*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü Mektebeti Hilal, 1410.

An Analysis on the Requirement of Reconstruction of Religious Language in the Context of 125th Version of Nahl

Abstract

Language is a common communication tool for people. Individuals describe what they understand and perceive through language and gain identity with it. From this point of view, the aim is not to convey religious information without comprehending in a language that they do not understand and without methodology. Regrettably, in today's age, religion is not described in a mediocre language. Perhaps the formality of religion as religion is brought to the target audience. Such a method and attitude does not contribute to ensuring the desired transformation and change in individuals and societies. In this context, there is a need to evaluate and reconstruct the currently used religious language. The language of the Quran is centered in Allah. If this situation is disregarded, faith in God cannot perform its moral functionality. Using an Islamic language focused on the Qur'an in the declaration and invitation of Islam will be an important milestone in conveying religion to the target audience in a healthy, correct and effective manner. Therefore, the language of religion, which will be built on the constants and variables of religion, can reveal this missed situation. A useful and beautiful language of religion should be used, which shows that the constants of religion will not change, different interpretations can be made at the point of the variables of religion, and that thinking differently will not reveal hostility. In terms of the emancipation of humanity and ummah, the language of religion must be filled with good and virtuous values. The language of religion, built on solid foundations, does not erode the fundamental constituent values that bring society together. On the contrary, it performs a big task in transferring the basic principles of religion to the target audience in certain methods.

The content of the language of religion, according to time and conditions in terms of discourse, fills in the style and level that has the ability to tell its interlocutors. Otherwise the language of religion, only Hebrew used by Jews, Aramaic used by Christians, and Arabic used by Muslims as the language of religion should not be understood. In other words, the language of religion by meaning of religion refers to the style used by the religion to convey the basic perspective, attitude, and behaviors it gained to Muslims towards the addressee correctly. In other words, the language of religion is the answer to the question of "how to communicate religion to the audience, with rational, logical consistency and a persuasive language". Another expression means that what is meant by the language of religion is the language of invitation. The necessity for the reconstruction or renewal of the language of religion and the necessity to renew or change religion should never be understood. On the contrary, it can be understood from this that it maintains its basic dynamics, as the religion is, and presents its constants and variables to all humanity in the best way. Evil currents and trends that emerged in the Islamic world and whose sources of nutrition are weak have accelerated the necessity of reconstruction and revision of religious discourse/ language of religion. Accordingly, it is an important point to shape the formation of a religious language that can answer the questions and problems that arise in the mind and heart of today's people. In this article, within the context of the 125th verse of Nahl Surah, attention was paid to the wisdom, beautiful advice and the most beautiful struggle element that should be included in the content of the religious language created in the invitation to religion, the discussion examples in the Qur'an al-Hakeem were touched, and discussion within the scope of the invitation to religion. Emphasis was placed on the parameters of the culture.

Keywords: Tafsir, Guidance, Struggle, Dialectics, Language of religion.